

KALPA KOMPLEKSA GRAUJOŠĀ DABA

Šīs kalpones ir brutālas – no viņu mutes pat uzruna «kundze» izskan kā lamas. Režisors Viesturs Meikšāns Dailes teātrī iestudējis Žana Ženē lugu *Kalpones*. **Teksts Toms Čevers**

Režisors Viesturs Meikšāns šajā sezonā Latvijas teātros iestudēšanai izvēlējies kaut arī par dramaturģijas klasiku kļuvušas, tomēr provokatīvas pagājušā gadsimta modernistu lugas. Gan Liepājas teātrī iestudētajā Federiko Garsijas Lorkas *Bernardas Albas namā*, gan tikko Dailes teātrī uzvestajās Žana Ženē *Kalponēs* autori runā par gluži konkrētām subordinētām attiecībām. Vai tiktu preparēta attiecīgi mātes un meitu vai kundzes un kalpoņu savstarpējā atgrūšanās un pievilkšanās, vienlaikus ir piešķirta liela interpretācijas brīvība šīs nevienuzīmīgās attiecības kadrēt atšķirīgos kontekstuālos rāmjos.

Atliek jautājums, cik jēgpilni tā tiek izmantota – šodienas sievietes ir visnotaļ emancipētas, lai *Bernardas Albas namā* notiekošo neuztvertu burtiski, un sabiedrība kopumā ir gana brīvdmīga, lai Bernardas Albas slēgto māju vienkāršoti neasociētu ar autoritatīvas varas represīvo dabu. Arī saimnieku un kalpu šķiriskais pretnostatījums XXI gadsimtā Rietumeiropā nav diez cik aktuāls, lai caur tā prizmu pārlasītu *Kalpones*. Bet verga dvēseles gan nekur nav zudušas, un par to laikam arī Viestura Meikšāna izrādē Dailes teātra Mazajā zālē.

AGRESĪVI ŽESTI

Nav šaubu, ka režisora ieskatā mēs visi esam viena pirmsākuma bērni un vienīgi racionāli neizskaidrojamu iemeslu dēļ mums nākas piedzimt un uzaugt atšķirīgos sociālajos apstākļos, kas veicina vai – tieši pretēji – kavē formulēt un sasniegt izraudzītos mērķus.

No izrādes plakāta gan Rēzijas Kalniņas Kundze, gan Ilzes Ķuzule-Skrastiņa kalpone Solanža un Ievas Segliņas kalpone Klēra, identiski smalkām mežģinēm un pērlēm rotātas, vienādi grimētām sešām un tādām pašām sasukām, cieši raugās tieši garāmģājējam pretim. Arī izrādes gaitā kalpones prasto apakšveļu nomaina pret Kundzes ekstravagantajiem tērpiem, bet pēdējā, pašas sadomātā pārdzīvojumā slikdama un dzīves jēgas pavadienam izslidot, izģērbjas līdz elegantam kombinē.

Šīs kalpones nav melnās pieticīgās kleitnās tērptas aptekšnes. Radošā komanda mērķtiecīgi radījusi deklasētu, tādu kā grūti audzināmu pusaudžu tēlus, kuru bravūru vēl nav aplauzušas pirmās zonā vai vismaz nepilngadīgo kolonijā pavadītās dienas – askētiski iekārtotā skatuve ar betona faktūrā izgaismoto gala sienu vedina domāt, ka kalpones savus dialogus risina ieslodzījuma vietā. Varbūt pat uz visu notiekošo mēs noraugāties retrospektīvi.



■ Grūti pateikt, cik lielā mērā kalpones (Ieva Segliņa (no kreisās) un Ilze Ķuzule-Skrastiņa) izaicina Kundzi (Rēzija Kalniņa) un cik lielā mērā – viena otru, atklājot atbrīvotas kaislības solīto baudu. Foto – Artūrs Pavlovs

JĀ, KUNDZES VISZINOŠAIS TONIS VAR BŪT KAITINOŠS

No viņu mutes pat uzruna «kundze» izskan kā lamas. Šīs kalpones ir brutālas – kā boksa ringā viņas viena otrai raida agresīvus žestus, ar pirkstiem draudoši nostiepj nakts šortu gumiju un aizsprauž aiztiem savus novalkātos kreklus. Tā viņas fiziski un emocionāli vardarbīgi izaicina viena otru sacelties pret Kundzes pedantisko dresūru un fantazē par vardarbīgu plānu, kā atbrīvoties no viņas uz visiem laikiem.

Tik askētiska spēles telpa pieprasa sevišķi niansētu aktierdarbu, izteiksmīgi izspēlētas varoņu nepastāvīgās attiecības un mainīgā garastāvokļa virāžas, kalpoņu naidu spēji nomainot līdzjutībai un Kundzes slimīgi jūsmīgo pasaules skatījumu – rafinētai padoto noziedzīgā plāna atmaskošanai.

PRET KO VIŅAS SACEĻAS

Ilze Ķuzule-Skrastiņa tehniski spēlē nevai-

nojami, izmantojot jau izrādē *Mana māsa* ievingrināto autisma determinēto ķermeņa valodu. Savukārt Ievas Segliņas vieglā emocionālā ierosināmība rada visai saustītu tēlu, kas bez pietiekama iekšējā pamatojuma svaidās no viena emocionālā stāvokļa, no vienas intonācijas un grimases otrā, kādēļ grūti piekļūt viņas varones būtībai. Pārliecinoši emocionāli piesātināti aktrise gan izpilda psiholoģiski nopriegotās epizodes, piemēram, brīžos, kad veselais saprāts atmosfāstas un viņa cenšas vest pie prāta pārmēru aizrāvušos māsu.

Par Kundzi mēs uzzinām no kalpoņu stāstītā un viņas pašas rīcības. Jā, viņas viszinošais tonis var būt kaitinošs, šķebinoša var šķist viņas liekulīgā morāle, kad viņa aizgrābti stāsta par mīlotā ciešanām ieslodzījumā un vienlaikus nezaudē valšķes šķelmīgo skatienu cerībā uz neprātīgu piedzīvojumu, kļūstot viņam nopakaļ no cietuma uz cietumu. Arī sīkmanība, neapzinoties, cik daudz netīra darba prasā viņas nevainojamo dzīves apstākļu nodrošināšana, var izvest no pacietības, taču viņa itin nemaz nepazemo savas kalpones un neņirgājas par viņām, un tas krietni vien iedragā publikas atbalstu kalpoņu sazvērestībai.

Izrādē tūlīt pēc pirmizrādes Rēzijas Kalniņas varone bija izteikti teātrāla lauku aristokrāte. Viņas tēls bija nenoliedzami konceptuāls, atgādinot sīkplastikas figūriņu no pasaules, kas riņķo visai attālā orbītā no tās, kurā dreifē kalpoņu apdzīvotā. Viņas traušlo, sakņupušo augumu tikai izcēla Ilzes Vītoliņas īpatnējais, ķermeni deformējošais asimetriskais kostīms, kurā krinolīns asprātīgi aizstāts ar spilveniem, kas piesieti virs gurniem. Toties pēc divām nedēļām tēla viengabalainība diemžēl bija zudusi un ieviesušās realistikās intonācijas teatralitātes mirkļus padarīja ārišķīgus.

Ja izrādes galvenās varones spēlē vizuāli atbaidošas sievietes, efekts noteikti ir iespaidīgāks, nekā ja kalpones atveidotu grimēti vīrieši, kā to bijis iecerējis dramaturgs. Taču tēlos uzsvērtie naturālistiskie akcenti notiekošo acīmredzami liek uz-

tvert nopietni, tas krietni mazina teatralitātes devu, par ko regulāri atgādina varoņu uzvedība uz skatuves, aktrīsēm labprāt smidzinot publiku ar ekspresīviem žestiem un negaidītām intonācijām.

No vienas puses, šāda interpretācija labi saderas ar dramaturga interesi par sabiedrības zemākajiem slāņiem, viņš priekšplānā izvirza atstumtos marginālus, kuri saceļas pret pastāvošo iekārtu un iepriekšnoteikto lietu kārtību. Acīmredzami režisors vēlēties uzsvērt kalpa kompleksa graujošo dabu, pakļautību vienādojot ar zemiskumu un ļaunumu. Atklāts gan paliek jautājums, pret ko viņas saceļas – pret konkrēto saimnieci vai pret laiku, kas nesola jebkādas nākotnes izredzes. Vai viņas vada vispārcilvēciska taisnības izjūta, nepelnīts aizvainojums vai tomēr vienīgi skaudība?

Grūti arī pateikt, cik lielā mērā viņas izaicina kundzi un cik lielā mērā – viena otru, atklājot atbrīvotas kaislības solīto baudu. Kalpoņu jutekliskajās darbībās iekodēta zināma savstarpēja intīmā ieinteresētība. Tā kā izrādē pietrūkst jebkāda plašāka konteksta, lai identificētos ar bezkaislīgi drūmo, auksto un tukšo skatuvi, kalpoņu izdarībās var noraudzīties drīzāk kā slima prāta ačgārnī uztvertā un pārprastā realitātē, kurā maz nozīmes ir viņu ārkārtējās rīcības cēloņiem.

Tādējādi arī izrādes fināls neiegūst gaidīto jaudu. Vēstot par drosmīgās sacelšanās nespēju mainīt par viņām stiprāko apkārtējo pasauli, kalpoņu atvadas no šīs zemes kārtības un nespēja iegūt brīvību, saglabājot dzīvību, diemžēl paliek tikai viņu pašu darišana. Gaismām nodziestot, viņu ķermeņu melnās kontūras it kā atraujas no realitātes un dibenplānā strauji atkāpjas izgaismotās betona plāksnes. Viņas pārvar Zemes pievilkšanas spēku – atbrīvojas no Kundzes varas un arī zaudē iespēju lemt par savas kustības virzienu. ■

KALPONES

Dailes teātra Mazajā zālē 23.IV plkst. 19, 11.V plkst. 18, 17.V plkst. 19

17. APRĪLIS, 2019